

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

Әлеуметтік желідегі тіл сауатсыздығының көрінісі

ЖАРИЯЛАНДЫ
10.05.2024СІЛТЕМЕ
https://bilimger.kz/152974/

ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІДЕГІ ТІЛ САУАТСЫЗДЫҒЫНЫҢ КӨРІНІСІ

Тұрсынжан Аяла

«Тұран» университеті

«Радиотехника электроника және

телекоммуникация»,

Ғылыми жетекшісі: Қаршығаева Айнұр Аралбекқызы

АЛМАТЫ Қ.

Аңдатпа: Мақаланың мақсаты – қазіргі жастардың сауатсыздық себептері зерттеліп, Интернеттің тілдік ортаға ерекше коммуникативті орта ретіндегі әсер ету дәрежесі өскелең ұрпақтың мәдениеті, жасөспірімдер мен жастардың білім деңгейіне оқу және жазу сияқты дағдылар.

Түйін сөздер: әлеуметтік желі, сауатсыздық, интернет, тілдік нормалардың бұзылуы, орфография

ПРОЯВЛЕНИЕ ЯЗЫКОВОЙ НЕГРАМОТНОСТИ В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ

Аннотация: целью – исследуются причины неграмотности современной молодежи, анализируется степень влияния Интернета как особой коммуникативной среды на языковую культуру подрастающего поколения, на уровень владения подростками и молодежью такими навыками, как чтение и письмо.

Ключевые слова: социальная сеть, неграмотность, интернет, нарушение языковых норм, орфография.

MANIFESTATION OF LANGUAGE ILLITERACY ON SOCIAL MEDIA

Annotation: The present article studies the reasons for modern young people total illiteracy and analyzes the rate of implicit influence of Internet, as a special communicative environment, on the language culture of the rising generation and on teenagers' and youth' reading and writing skills level.

Keywords: social network, illiteracy, Internet, violation of language norms, spelling.

Жалпы сауатсыздық аясында – бүгінгі таңда сауатты оқушы немесе студент -ерекше сирек кездеседі. Қазіргі уақытта сауатсыз болу ұятты нәрсеге жатпайды. Себебі, кез-келген блог, чат немесе форум, газет немесе журнал, жарнама немесе мәлімдеме, тіпті басқа ғылыми мақала әртүрлі қателіктер мен кемшіліктерге толы. Қателіктердің ішінде орфографиялық, стилистикалық, грамматикалық кемшіліктер көп кездеседі. Қазіргі уақытта сауаттылықтың төмендеуінің себептері жеткілікті, және әр маманның бұл мәселеде өз пікірі бар [1.436 б].

Бүгінгі таңда көптеген адамдар қазіргі қоғамның толық сауатсыздығының басты себептерінің бірі ретінде — интернетті атайды, оны сөйлеу әрекетінің стереотиптеріне, адамның тілдік санасына теріс әсер еткені үшін кінәлайды. Әрине, қазіргі уақытта еркін қарым-қатынас пен өзін-өзі көрсету орны болып табылатын Интернет, жастардың сауаттылық деңгейін төмендетуге өз үлесін қосады. Бірақ желінің жасөспірімдер мен жастардың тіл мәдениетіне әсер етуі тек жанама түрде.

Интернет – бізге жаңа коммуникативтік ресурстар сыйлап, сөйлеуімізге айтарлықтай әсер етті. Ақпаратты беру және алу жылдамдығы тұрғысынан ыңғайлы интернет-негізделген хабарламалар (мысалы, бойынша SMS, Viber, WhatsApp және басқа мессенджерлер), сондай-ақ чаттардағы реактивті қарым-қатынас, әлеуметтік желілердегі хат-хабарлар пайда болды. Интернеттің пайда болуына байланысты – сауаттылық мәселесі ерекше өзектілікке ие болды.

Жаңа сауаттылық жаңа формаларды игерумен байланысты компьютерлік

технологиялар арқылы жүзеге асырылатын заманауи жазбаша коммуникация. Оған мыналар кіреді жедел хабар алмасу, электрондық пошта арқылы хат алмасу, қарым-қатынас жасау әлеуметтік желілерде және чаттарда талқылауға қатысу, форумдарда және басқа интернет-делдалдық қызметті жүзеге асыру жатады. Осыған байланысты лингвистикалық сауаттылық, дәстүрлі түрде ана тілінде оқу және жазу меншік дәрежесі ретінде түсініліп сауаттылық дағдылары жаңа (компьютерлік) неғұрлым кең ұғымға енгізілген [2.178 б].

Біздің зерттеуіміздің материалы анонимді негізде берілген интернет-диалогтар болды. Әр түрлі жыныстағы, жастағы және басқа параметрлер бойынша әр түрлі байланыс категориялары қарастырылды. Интернеттегі сауаттылықтың өзгеруі – сөйлеу немқұрайлылығының ең аз зиянсыз көріністерінен басталады. Қате (сипаттама) қате ретінде анықталмайды, өйткені оның артында надандық жоқ, бұл немқұрайлылықтың немесе асығыстықтың нәтижесіндегі жазу. Интернеттегі қателер, сонымен қатар, әңгімелесушілердің физикалық ерекшеліктерімен (мысалы, бас бармақтар, ұзын тырнақтар) немесе техникалық жағынан негізделген ақауларға да байланысты болады. Ең жиі теру қателері: пернетақтада қажетті әріптердің орнына көрші әріптердің басылуы. Қателер қате болмаса да, олар сөйлеудің айтарлықтай бұрмалануына алып келеді. Интернет-корректорлар әрдайым жазушыларға көмектесе бермейді, олардың кеңестері орынсыз болуы мүмкін. Жалпы, қателерді түзету — бұл байланыс жылдамдығын бәсеңдету, сондықтан қателерге назар аударылмайды немесе корректор функциясы мүлдем өшіріледі. Сонымен қатар, қазіргі таңда интернетте сөздерді қысқарту кеңінен таралған. Мысалы, өтініш – өтнш, қайырлы күн – қк, кеттік – кеттк, отыр – отр, тыныш – тнш, білмеймін – блмим және т.б. сияқты қысқартулар арқылы, сөз сауатсыздығын жоғалтады.

Сонымен қатар, интернеттегі хат алмасу барысында тыныс белгілерінің қолдағнылмауы немесе бұрыс қолданылуы. Біріншіден, тыныс белгілерін қолдану, интонацияны көрсету үшін қажет, екіншіден, тыныс белгілері адресатты түсіну үшін қажет. Тыныс белгілерін бұрыс қолдану немесе мүлдем қолданбау, сөздің мағынасын түсінбеуге алып келеді. Келесі мысалдарда леп белгілері мен сұрақ белгілері бар коммуниканттардың эмоционалды көңіл-күйі; үтірлер семантиканы жеткізу үшін қолданылады.

Алайда, олар еріксіздігіне байланысты еленбейді, сондай-ақ уақытты ысырап еткісі келмеуі себебінен қолданбайды.

Интернет қолданушылары арасында хабарламаның соңында нүктенің ерекше семантикалық жүктемесі туралы түсінік қалыптасты: нүктенің болуы әңгіменің байсалды екенін немесе сұхбаттасушының тым қатал жауап бергенін білдіреді. Бұл құбылыс үшін тіпті арнайы атау пайда болды — пунктуофобия — соңында нүктесі бар хабарлама алудан қорқу. Мұның бәрі уақытты үнемдеуге байланысты пунктуациялық белгі ретінде

нүктені елемеуді ақтау ретінде қарастыруға болады.

Трансформациялар интернет-байланыста белсенді қолданылатын транслитке де әсер етті, оның себебі хабар алмасу жылдамдығына орнату (енгізу тілін ауыстыру жазу процесін баяулатады). Мысалы, ондай сөздерге ағылшын сөздерін, ок-окей, жарайды, сорри-кешір, плиз-өтінемін және т.б. сөздерін айтсақ болады. Жалпы эксперименттер хабарламаны ресімдеудің өзіндік ерекшелігіне орнатуды көрсететін шетелдік сөздермен олар әртүрлі транслитерация ережелерін сақтау дәрежесін көрсетті.

Қателер енді қате ретінде қабылданбайды. Олар адресатты құрметтемеу болып табылмайды, себебі олар ақпаратты беру жылдамдығы немесе техникалық шендермен ақталады.

Интернеттегі сауаттылық мәселесі қарым-қатынас тек лингвистикалық тұрғыдан ғана емес, сонымен қатар лингводидактикалық тұрғыдан да маңызды, егер біз жасын ескерсек интернет қолданушылары сөзсіз төмендейді. Бүгінде интернет байланысы балаларға қол жетімді бола бастады, яғни әлі тіл нормасы туралы идеялары қалыптаспаған және сөйлеу мінез-құлық мәдениетінің түсінбейді [3.84 б].

Сауаттылықтың көрінісі тек Интернетте ғана емес. Сауаттылық, өздеріңіз білетіндей, орфографияның негізгі ережелерін және тыныс белгілерін, оларды дұрыс қолдана білу, бірақ ережелермен емес, оқу мен жазумен қалыптасады. Өскелең ұрпақ желіден тыс оқуды және жазуды үйренеді, содан кейін ол іс жүзінде сөйлесе бастайды, жазу мен оқудың қарапайым дағдысы болған кезде.

Алайда тіл мәдениеті үшін белгілі бір қауіп жас ұрпақтарға төнеді, себебі, ересектердің сауаттылығына іс жүзінде әсер етпейді.

Ғалымдардың соңғы зерттеулеріне сәйкес, негізінен интернеттен ақпарат алатын адам түбегейлі өзгереді. Оның ақпаратты қабылдауы, ақпаратты есте сақтау қабілеті төмендейді. Онлайн оқу кезінде сіз басқа тапсырмаларға көбірек көңіл бөлесіз, сондықтан баспа басылымдарын оқығаннан гөрі шоғырлану қиынырақ,. Мәселе мынада, Интернет дәуіріндегі балалар қағаз парағынан гөрі экраннан көбірек оқиды, сондықтан ақпаратты нашар қабылдайды және есте сақтауы нашар, демек сөздерді жазу барысындада көптеген өателер жіберетін болады.

Сонымен қатар, интернет қолданушысы теру арқылы мәтіндік редакторлардың барлығы тыныс белгілерін, тіпті автоматты түрде тексеру функциясымен жабдықталған грамматикалық және сөйлеу қателері («Word бәрін түзетеді!») жөндейді деп өздерін тынышталдырады. Бұл адамдарға веб-коммуникантқа сенімділік беріп, виртуалды кеңістікте еркін және қорғалған сезінуге мүмкіндік береді [4.436 б].

Желіде сөйлесудің өз ережесі болады. Оны желі этикеті деп атайды. Желілік этикет- бұл интернеттегі құрметті және орынды қарым-қатынасқа арналған ережелер

жиынтығы. Желілік этикет ережелері негізінен қоғамдастыққа және оның мүшелеріне байланысты. Әдетте, желілік этикет веб-сайттың немесе байланыс қосымшасының әкімшісін анықтайды. Оның міндеттеріне этикеттің негізгі ережелерінің сақталуын бақылау және оларды бұзғаны үшін жазалау кіреді. Оларға мыналар жатады:

1. Желіде нақты өмірде ұстанатын мінез-құлық ережелерін ұстаныңыз Желіде сөйлескен кезде нақты өмірде ұстанатын этикет ережелерін есте сақтаңыз. Қорлаудан, арандатудан, қорқытудан және жала жабудан аулақ болыңыз, диалогтың басқа қатысушыларының пікірін құрметтеңіз, тек сындарлы сын айтыңыз. Есіңізде болсын, интернеттегі қорлау жауапкершілікке тартылуы мүмкін.
2. Әңгімелесушілер туралы ойланыңыз Хабарламалар жіберген кезде экранның арғы жағындағы адам туралы ойланыңыз: сіз машинамен емес, нақты адамдармен сөйлесесіз. Сондықтан нені және қалай жазғаныңызды бағалаңыз-интернет ештеңені ұмытпайды. Скриншотты немесе хабарламалардың көшірмесін оңай және жылдам түсіруге болады, ол кейінірек хабарламаларыңызды жойсаңыз да қол жетімді болады.
3. Өзіңізді жақсы жағынан көрсетіңіз Интернеттегі Байланыс жеке қарым-қатынас кезінде нақты өмірде қол жетімді емес анонимділіктің белгілі бір үлесімен жүреді. Көбінесе бұл анонимділік көптеген пайдаланушыларда психологиялық тосқауылдың төмендеуіне әкеледі, нәтижесінде желідегі дөрекі мінез-құлық пайда болады, мысалы, позициясы сәйкес келмейтін сұхбаттасушыға қатысты.
4. Емле мен тыныс белгілері туралы ұмытпаңыз Жауаптарыңызды қайта оқып шығыңыз және оларды грамматика, емле және тыныс белгілері бойынша тексеріңіз. Әңгімелесушіні оның мағынасын түсіну үшін кездейсоқ жазылған мәтінді декодтау қажеттілігі тітіркендіруі мүмкін. Сонымен қатар, грамматикалық қателер хабарламаның мағынасынан алшақтатады. Грамматика, емле және тыныс белгілері әріптестерге немесе басшылыққа электрондық хаттарды немесе басқа хаттарды құруда ерекше маңызды. Егер сіз грамматикада күшті болмасаңыз, көңіліңізді қалдырмаңыз-хабарламалар жібермес бұрын емлені тексеру құралдарын қолданыңыз.
5. Басқалардың уақыты мен мүмкіндіктерін құрметтеңіз Қазіргі әлем біздің ата-аналарымыз бен ата-әжелеріміз үйреніп қалған әлемге қарағанда әлдеқайда жылдам. Ақпарат бірнеше секунд ішінде және айтарлықтай күш жұмсамай таралуы мүмкін, бірақ өткізу қабілеті – ақпараттық сыйымдылық – сымдар мен арналар шектеулі. Бұл адамдарға да қатысты, сондықтан достарыңызға, әріптестеріңізге және басшылыққа хабарлама жіберген кезде ақпаратты қабылдаудың шектеулі мүмкіндігі туралы ұмытпаңыз.
6. Мүмкіндіктерді теріс пайдаланбаңыз Интернетте, нақты өмірдегідей, кейбір

адамдар, мысалы, форум модераторлары, компания мамандары және жүйелік әкімшілер басқаларға қарағанда көбірек мүмкіндіктерге ие. Егер сізде басқа пайдаланушыларға қарағанда көбірек мүмкіндіктер болса, бұл оларды теріс пайдалануға құқығыңыз бар дегенді білдірмейді.

7. Кемсітушілік сөздер және желілік этикет Интернеттегі, әсіресе әлеуметтік желілердегі дискриминациялық мәлімдемелер мәселесі барған сайын күшейе түсуде. Ол көбінесе фотосуреттердің немесе жазбалардың астындағы қорлайтын Пікірлер түрінде көрінеді. Алайда, кейде пайдаланушылар кемсітушілік пікірлерді тарату мақсатында күш біріктіреді және үйлестірілген Әрекет жасайды. Көбінесе мұндай әрекеттердің құрбаны әлеуметтік немесе діни азшылықтар, шетелдіктер немесе қара нәсілділер болады.
8. Жеке ақпаратты жарияламаңыз Жеке ақпаратты құпия сақтау өте маңызды, әсіресе әлеуметтік желілер кезінде, әлеуметтік инженерия әдістерін қолдана отырып, жеке басын ұрлау жиі кездеседі. Ешқандай жағдайда парольдер мен жеке ақпаратты желіде жариялауға болмайды: аты, мекен-жайы және телефон нөмірі. Мектептің және қатысатын бөлімдердің атауы да құпия сақталуы керек [5].
9. Белгілі бір қауымдастық ережелерімен айналысыңыз Желілік этикет әр түрлі қауымдастықтарда әр түрлі түсіндіріледі. Мысалы, ойын-сауық теледидар бағдарламаларына арналған пікірталас тобында өсек айту өте жақсы. Алайда, байсалды пікірталас тобындағы өсек сіздің беделіңізге теріс әсер етеді. Интернеттің қай қауымдастығында екеніңізді түсіну маңызды.
10. Ауызша соғыстардан аулақ болуға тырысыңыз Ауызша соғыстар-бұл агрессивті жеке сын немесе шабуылдар бар хабарламалар. Топтық чаттарда қызу пікірталастар көбінесе сөз соғыстарына айналады. Егер сіз осындай пікірталасқа қатысушы болсаңыз, одан тезірек шыққан дұрыс. Әрқашан басқаларға сіз қалағандай қарау керек екенін ұмытпаңыз. Желілік этикет балағат сөздерге жол бермейді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Трофимова Г.Н. Ресейдегі интернет дәуірінің тілдік дәмі. Интернеттегі орыс тілінің қызметі: тұжырымдамалық және маңызды доминанттар: моногр. –2-басылым., РУДН, 2011. – 436 с.
2. Елина Е. Г., Фризен М. А. «Новая грамотность», «новая неграмотность» и

речевые жанры // Жанры речи. 2018. № 3(19).

3. Никитина Л. Б., 2021 мемлекеттік педагогикалық университетінің хабаршысы. Гуманитарлық зерттеулер , 2021, № 1 (30).
4. Трофимова Г.Н. Языковой вкус интернет-эпохи в России. Функционирование русского языка в Интернете: концептуально-сущностные доминанты: моногр. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: РУДН, 2011.
5. Желілік этикет: сізге және сіздің балаларыңызға арналған 20 онлайн мінез-құлық ережелері//журнал, 2020ж.

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.